

*До спеціалізованої вченої ради
ДФ 95.081.2026
Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

кандидата юридичних наук, доцента
Глиняної Катерини Михайлівни
на дисертацію

Лефтерової Олени Іванівни на тему: «Визначення походження дитини в міжнародному приватному праві»,
подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Актуальність та своєчасність теми дисертаційного дослідження О. І. Лефтерової «Визначення походження дитини в міжнародному приватному праві» обумовлена декількома взаємопов'язаними чинниками. По-перше, відповідно до положень сімейного законодавства, походження дитини від батьків, засвічене в установленому порядку, є підставою для виникнення прав та обов'язків матері, батька та дитини. Визначення походження дитини є обов'язковим елементом для набуття дитиною низки прав, зокрема, права на ім'я, набуття громадянства, сімейні зв'язки, права знати своїх батьків та на їх піклування, що закріплені у Конвенції ООН про права дитини 1989 року. У даному контексті дослідження дисертантки ґрунтується на підході, заснованому на правах дитини – дитина є учасником правовідносин з моменту народження, і всі рішення, що ухвалюються дорослими, мають слугувати найкращим інтересам дитини.

По-друге, у сучасному динамічному суспільстві питання сімейних правовідносин, в тому числі й визначення материнства та батьківства, дедалі частіше виходять за межі однієї юрисдикції, що зумовлено активними міграційними процесами. Тому правове регулювання визначення походження дитини, ускладнене наявністю іноземного елемента, що може набувати різноманітних формах, призводить до появи правових колізій та необхідності

вибору права, яке належить застосувати для регулювання відповідних правовідносин.

І по-третє, необхідність змін у законодавчому регулюванні визначення походження дитини в Україні стала особливо актуальною після тимчасової окупації територій України з 2014 року та початку антитерористичної операції на сході України, а згодом і повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року та початку великої війни. Як наслідок зазначених подій, на території, підконтрольній Україні, постали виклики, пов'язані з реєстрацією народження дітей, визначення материнства та батьківства, через ускладнення доступу до сервісів реєстрації актів цивільного стану. Дисертантка слушно зазначає, що Україна отримала унікальний для Європи у двадцять першому сторіччі досвід встановлення нових правил для визначення походження дитини у воєнний час, коли прості реєстраційні процедури ускладнені надзвичайними обставинами війни і окупації. Зазначене підтверджує своєчасність дисертаційного дослідження О. І. Лефтерової та його прикладне значення.

Практичне значення дослідження. Отримані у результаті проведеного О. І. Лефтеровою дисертаційного дослідження наукові висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідницькій сфері, у законотворчій діяльності, у судовій та адміністративній практиці, у навчально-методичній роботі та у навчальному процесі. Результати дисертаційного дослідження вже використано для підготовки працівників органів державної реєстрації актів цивільного стану, що підтверджується Актом про апробацію і впровадження результатів дисертаційної роботи у процес підготовки працівників Ізмаїльського відділу державної реєстрації актів цивільного стану в Ізмаїльському районі Одеської області Одеського міжрегіонального управління Міністерства юстиції України (Акт № 2674-вих-2026/ОД від 16.02.2026).

Слід відзначити, що дисертацію виконано згідно із планом науково-дослідної роботи кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права та кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова за темами: «Забезпечення прав і законних інтересів учасників

правовідносин, що виникають у сфері приватного права: проблеми теорії та практики» №175 (державний реєстраційний номер 0118U004432, виконувалася в період з 2018 по 2022 роки) та «Приватно-правове регулювання суспільних відносин в Україні: проблеми теорії та практики» № 345 (державний реєстраційний номер 0123U102606, затверджена наказом № 721-18 від 28.04.2023 р.) відповідно.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані у дисертації. Дисертаційна робота О.І. Лефтерової присвячена комплексному аналізу правового регулювання визначення походження дитини у міжнародному приватному праві та є актуальним і своєчасним дослідженням, зумовленим збільшенням транскордонних сімейних відносин, зростанням кількості дітей, народжених за кордоном, а також викликами, пов'язаними з воєнним станом та вимушеною міграцією українців закордон.

Мета дисертаційного дослідження О.І. Лефтерової полягає у розробці теоретичної концепції правового регулювання визначення походження дитини в міжнародному приватному праві з урахуванням міжнародних стандартів і національного законодавства України. Об'єкт і предмет дослідження узгоджені з метою. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить система загальнонаукових та спеціально-юридичних методів, поєднання яких дало можливість забезпечити системний та комплексний підхід до дослідження проблеми, підвищити рівень наукової достовірності отриманих результатів та сформулювати практичні рекомендації для удосконалення національного та міжнародного правового регулювання визначення походження дитини.

Структура дисертації складається з трьох розділів, перший з яких присвячено теоретичним засадам визначення походження дитини в міжнародному приватному праві; другий – аналізу джерел правового регулювання визначення походження дитини у міжнародному праві та дослідженню правового регулювання визначення батьківства та материнства в обраних країнах з різними системами права, а також колізійному регулюванню визначення походження дитини у випадках транскордонного визначення материнства та батьківства; і третій розділ дисертації присвячено дослідженню правового регулювання визначення походження дитини

за українським законодавством і актуальним питанням визначення походження дитини в Україні. Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок; список джерел налічує 322 найменування. Дисертантка продемонструвала здатність до всебічного аналізу наукових джерел, глибокого осмислення складних аспектів досліджуваної проблематики, системного та послідовного викладу матеріалу. У роботі сформульовано обґрунтовані висновки та рекомендації, які характеризуються науковою новизною та практичною значущістю.

Підтвердженням належного рівня наукової апробації отриманих результатів є представлення ключових положень дослідження на тринадцяти міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Дисертаційна робота характеризується чіткою логічною побудовою, належним дотриманням вимог академічного стилю та послідовністю у викладенні матеріалу. Текст дисертації викладено державною мовою, відзначається чіткістю, граматичною правильністю та науковою коректністю формулювань. Обсяг, змістове наповнення та стиль викладення відповідають вимогам, що висуваються до наукових кваліфікаційних праць відповідного рівня.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, що сформульовані у дисертації. У дисертації О. І. Лефтерової вперше в українській науці запропоновано концепцію правового регулювання визначення походження дитини у міжнародному приватному праві як комплексного правового явища, що охоплює колізійне регулювання, міжнародні стандарти та гарантії визначення материнства та батьківства, порівняння законодавчого регулювання визначення походження дитини в країнах романо-германської, англосаксонської правових сімей, а також у країнах з елементами релігійного та звичаєвого права, і дослідження шляхів уніфікації та гармонізації норм щодо визначення походження дитини, ускладненого наявністю іноземного елемента.

У результаті проведеного дослідження дисертанткою сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень та висновків, що мають наукову новизну та виносяться на захист. Зокрема, сформульовано авторську дефініцію «визначення походження дитини» як процедури встановлення батьківства та/або материнства

щодо конкретної дитини, що здійснюється на підставах та у спосіб, визначених у законодавстві, і має своїм наслідком виникнення взаємних прав та обов'язків у батьків та дитини. Цікавою є наведена дисертанткою аргументація тези про те, що визначення походження дитини, здійснене в адміністративному порядку шляхом реєстрації народження чи в судовому порядку шляхом ухвалення рішення про визнання/встановлення факту батьківства, є одним із способів захисту прав дитини і має слугувати забезпеченню найкращих інтересів дитини.

Дисертанткою аргументовано, що правове регулювання визначення походження дитини в міжнародному приватному праві характеризується наявністю іноземного елемента і полягає у встановленні та формальному закріпленні у визначеному в законі порядку батьківства та материнства, що здійснюється компетентними органами держави за національними правилами, з урахуванням норм міжнародних договорів.

Елементом наукової новизни дисертації також є обґрунтування необхідності доповнення частини 1 статті 65 Закону України «Про міжнародне приватне право» – «Встановлення та оскарження батьківства» відсилкою на той правопорядок, що є найбільш сприятливим у даних правовідносинах для забезпечення інтересів дитини з метою ефективного захисту прав дитини у правовідносинах, що виникають при визначенні її походження за наявності іноземного елемента, і пропозиція дисертантки викласти зазначену статтю у такій редакції: *«Встановлення та оскарження батьківства визначається особистим законом дитини на момент її народження або правом, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини»*.

На окрему увагу заслуговує запропонована дисертанткою класифікація форм, у яких може виражатись іноземний елемент у правовідносинах, що виникають при визначенні походження дитини: народження дитини у державі, що не є державою громадянства або постійного місця проживання її батьків; здійснення акту реєстрації народження у державі, що не є державою громадянства або постійного місця проживання батьків дитини; винесення судового рішення про визнання материнства або батьківства судом держави, що не є державою громадянства або

постійного місця проживання батьків дитини; здійснення процедури допоміжних репродуктивних технологій (штучне запліднення, імплантація ембріона) у державі, що не є державою громадянства або постійного місця проживання батьків дитини; укладення цивільно-правового договору про надання послуг сурогатного материнства у державі, що не є державою громадянства або постійного місця проживання батьків дитини; різне громадянство батьків дитини.

Є слушними та заслуговують на увагу тези дисертантки про те, що право дитини знати своє походження (знати своїх батьків) охоплює медичний аспект (право знати сімейну історію хвороб та знати медично значущу генетичну інформацію про донора), аспект ідентичності (право на особисту інформацію про своїх предків для формування ідентичності нащадків), соціальний аспект (право знати повну особу батьків, щоб встановити з ним або нею стосунки) і юридичний аспект (походження дитини має бути засвічене в установленому законом порядку). О. І. Лефтерова зазначає, що право знати своїх батьків, закріплене у статті 7 Конвенції ООН про права дитини 1989 року, є не абсолютним правом і може бути обмежене з метою захисту прав інших осіб або захисту публічного порядку держави, що підтверджується практикою застосування цього положення у рішеннях ЄСПЛ.

У межах дослідження процесу уніфікації норм міжнародного приватного права щодо визначення походження дитини, дисертанткою наведені пропозиції до змісту майбутньої Конвенції про транскордонне батьківство, що перебуває на стадії розробки під егідою Гаазької конференції з міжнародного приватного права: Гарантії прав дитини (Guarantees of children's rights), Визнання батьківства в силу закону (Recognition by operation of law), Автоматичне визнання батьківства (Automatic recognition), Застосовне право (Applicable law), Юрисдикція (Jurisdiction), Процедурні гарантії (Procedural guarantees), Факультативний протокол про сурогатне материнство (Surrogacy Optional Protocol).

Враховуючи викладене, зазначаємо, що сформульовані дисертанткою наукові положення, висновки та рекомендації відповідають вимогам наукової новизни,

результати дисертаційного дослідження О. І. Лефтерової відповідають вимогам, що висуваються до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії.

Повнота викладення основних результатів дослідження в наукових публікаціях та апробація положень дисертації. Основні положення дисертації О. І. Лефтерової висвітлені у 18 наукових працях, з яких: 5 – статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 13 – тези доповідей в збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій та круглих столів. Окрім цього, дисертанткою проведено публічну лекцію на тему "Захист прав дитини у контексті збереження ідентичності: міжнародний та український досвід і перспективи" у Онлайн-лекторії при Раді молодих вчених при Міністерстві освіти і науки України (5 жовтня 2024 року, м. Київ).

Положення дисертаційного дослідження, які виносяться на захист, пройшли апробацію під час їх обговорення на засіданнях кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права, а також кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Крім того, основні результати роботи були представлені дисертанткою у доповідях на тринадцяти всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях.

Апробація положень дисертації свідчить про системність і завершеність проведеного дослідження та дає підстави стверджувати, що отримані наукові результати були належним чином обговорені й оцінені у фаховому науковому середовищі.

Дотримання академічної доброчесності. За результатами перевірки дисертаційної роботи на академічний плагіат, оригінальність тексту дисертації становить 90,62%. Дисертація О. І. Лефтерової визнана оригінальною роботою, яка не містить елементів академічного плагіату та фактів недоброчесності. Дисертанткою дотримано принципів академічної доброчесності при посиланні на ідеї та твердження інших авторів, використані джерела зазначені у тексті дисертації належним чином.

Зважаючи на викладене вище, можна констатувати, що дисертаційне дослідження О.І. Лефтерової на тему «Визначення походження дитини в міжнародному приватному праві» написано із дотриманням академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження дисертації. Визнаючи високий науково-теоретичний рівень дисертації, наукову новизну та практичну значущість дослідження О.І. Лефтерової, слід зазначити, що окремі положення роботи є предметом наукової дискусії, зокрема:

1. У висновку до розділу 1 дисертації авторкою зазначено, що правовідносини, які виникають при визначенні походження дитини, є сімейно-адміністративними правовідносинами, що обумовлюється складом їх учасників: дитина, батьки дитини, заінтересовані/залучені особи, держава в особі органів державної влади. Вважаємо доцільним звернутись до дисертантки із запитанням, *чи є обґрунтованим віднесення правовідносин, що виникають при визначенні походження дитини, до сімейно-адміністративних, зважаючи на те, що їх зміст і правові наслідки насамперед належать до сфери сімейного права, а участь державних органів може розглядатися лише як процедурний елемент реалізації приватноправових відносин?*

2. На сторінках 93–95 дисертації авторка наводить визначені Комітетом ООН з прав дитини у Загальному коментарі № 5 (1994) загальні принципи, які мають застосовуватись при тлумаченні та імплементації всіх інших положень Конвенції ООН про права дитини. Водночас дисертантка зазначає, що ці загальні принципи використовуються і у судовій практиці ЄСПЛ і підкреслює застосування Судом принципу дотримання найкращих інтересів дитини при розгляді справ, що стосуються дітей. Зважаючи на це, постає питання, *чи не створює застосування принципу забезпечення найкращих інтересів дитини при вирішенні спорів про визначення її походження ризику порушення балансу між правами та законними інтересами інших учасників відповідних правовідносин (зокрема батьків або держави), і яким чином у практиці ЄСПЛ забезпечується справедливе узгодження інтересів усіх учасників, особливо, у випадках, коли національні суди посиляються*

на застереження про публічний порядок як підставу для відмови у задоволенні позовів?

3. У розділі 2.3 дисертантка досліджує зміст колізійних прив'язок, що відсилають до права, яке належить застосувати при визначенні походження дитини, у тому числі народженої за допомогою допоміжних репродуктивних технологій. Водночас, у науці сімейного права наявні пропозиції науковців (зокрема, Р. А. Майданика, О. В. Розгон), що для вирішення колізій при визначенні походження дитини, народженої за допомогою сурогатного (замінного) материнства, необхідним є використання спеціальної колізійної прив'язки «право держави здійснення процедури сурогатного материнства (місце імплантації ембріона)». На думку дисертантки, чи має місце застосування колізійної прив'язки «право держави здійснення процедури сурогатного материнства (місце імплантації ембріона)» для вирішення колізій, що виникають при визначенні материнства та батьківства щодо дитини, народженої за допомогою транскордонного сурогатного материнства? Як зазначена колізійна прив'язка співвідноситься із запропонованою дисертанткою прив'язкою «право, яке має тісний зв'язок із відповідними відносинами і якщо воно є більш сприятливим для дитини»?

4. Досліджуючи зміни у законодавчому регулюванні визначення походження дитини з 2014 року внаслідок окупації території України, ведення бойових дій, а згодом і повномасштабної військової агресії, дисертантка зазначає, що український законодавець, усвідомлюючи важливість належного встановлення та державної реєстрації походження дітей, народжених на тимчасово окупованих територіях або у районах ведення бойових дій, здійснив низку послідовних законодавчих кроків, спрямованих на врегулювання відповідних процедур та забезпечення реалізації прав таких дітей. Постає запитання, чи можна вважати вжиті законодавцем заходи достатньо системними та ефективними для забезпечення своєчасної реєстрації походження дітей, народжених на тимчасово окупованих територіях або в умовах воєнних дій, з огляду на існуючі практичні

труднощі з підтвердженням фактів народження, доступом до державних органів та визнанням документів, виданих на таких територіях?

Зауважимо, що викладені запитання та зауваження мають рекомендаційний та уточнювальний характер і жодним чином не применшують загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження О. І. Лефтерової.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

На підставі вище викладеного вважаю, що дисертація Лефтерової Олени Іванівни на тему: «Визначення походження дитини в міжнародному приватному праві» є самостійним, комплексним науковим дослідженням, що відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а також Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Авторка дисертації Олена Іванівна Лефтерова заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» в межах галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент:

Доцент кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук,
доцент

Катерина ГЛИНЯНА

Підпис Катерини Глиняної
Володимир Іванович
«Одеська юридична академія»
16.03.2026

